

TÜRKİYE’DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİME ELEŞTİREL PEDAGOJİK YAKLAŞIM

Özlem EROĞLU¹
Hasan Ali ŞİMŞEK²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye’deki okul öncesi eğitimin ve okul öncesi eğitim kurumlarının mevcut durumlarının eleştirel pedagojik yaklaşımla değerlendirilmesidir. Erken çocukluk çağı olarak da adlandırılan okul öncesi eğitim dönemine ülkemizde hak ettiği önemi ve desteği vermekte geç kaldığı görülmektedir. Bu amaçla öncelikli olarak kurumsal eğitimin en temelinde bulunan ve hak ettiği değeri ve desteği bulamayan okul öncesi eğitimin önemi ve sağladığı katkılar üzerine vurgu yapılmıştır. Ardından amaçları ve eğitim programları, tarihsel gelişimi, mevcut durumu, fırsat eşitsizliğinin nedenleri, nitelikli ve etkili bir okul öncesi eğitim sağlanabilmesi için dikkate alınması gereken unsurlar gibi konulardan hareketle eleştirel pedagoji açısından okul öncesi eğitim irdelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, eleştirel pedagoji perspektifinden yola çıkılarak okul öncesi eğitimin niteliğinin artırılarak yaygınlaştırılması için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Eleştirel Pedagoji, Fırsat Eşitsizliği, Eğitim Programı, Zorunlu Eğitim.

THE CRITICAL PEDAGOGICAL APPROACH TO PRE-SCHOOL EDUCATION IN TURKEY

ABSTRACT

This study aims to pre-school and pre-school education institutions in Turkey to assess the current status of critical pedagogical approach. It is seen that pre-school education period, which we call early childhood, is delayed in giving the importance and support it deserves in our country. For this purpose, emphasis has been placed on the importance and contributions of pre-school education, which is the most basic of institutional education and cannot find the value and support it deserves. Afterwards, pre-school education is examined in terms of critical pedagogy, based on issues such as its aims and educational programs, historical development, current situation, reasons for inequality of opportunity, and factors that should be taken into account in order to provide a qualified and effective preschool education. As a result of the study, suggestions were made to increase the quality of pre-school education and to spread it based on a critical pedagogy perspective.

Keywords: Pre-school Education, Critical Pedagogy, Inequality of Opportunity, Educational Program, Compulsory Education.

¹ Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-7715-5866, ozlemkocabas@hotmail.com.tr

² Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ORCID: 0000-0003-1307-8555, hasan_alis_07@hotmail.com.tr

Araştırma Makalesi/Research Article–Geliş Tarihi/Received:07/03/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 28/04/2021

GİRİŞ

Eğitim, bireylerin gelecekteki potansiyellerini en iyi şekilde kullanmalarını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumun etkili, aktif ve sorumlu birer vatandaşları olarak şekillendirmede temel bir rol oynar. Bu nedenle de eğitim tüm dünyada kabul görmüş en temel evrensel insan haklarından biri olarak değerlendirilir ve eğitimden bir ülkenin gelişip kalkınmasında önemli katkılar sağlaması beklenir. Kurumsal eğitim sisteminin en temelinde ise okul öncesi eğitim bulunmaktadır. Erken çocukluk eğitimi diye de adlandırılan bu eğitim genel olarak çocuğun doğumundan ilkokula başlama sürecine kadar olan 0-6 yaş aralığını kapsamaktadır. Okul öncesi eğitim dönemi, çocukların bütün gelişim alanlarında desteklenerek hem içinde buldukları dönemi sağlıklı, mutlu, verimli ve etkili bir şekilde geçirmelerini, bakımlarını ve korunmalarını sağlamak hem de okul öncesi hazırbulunuşluk beklentilerinin karşılanabilmesi bakımından önemli bir dönemdir. Bu dönem; çocukların çevresinden en çok etkilendiği, öğrenmeye en açık olduğu ve en hızlı öğrendiği dönemdir. Bu dönem ayrıca çocuğun beyin fonksiyonlarının gelişimini ve hayat boyu öğrenme kapasitesini etkilediği gibi fiziki ve zihinsel iyilik halini de etkileyen birçok davranış ve alışkanlıkların, yaşam becerilerinin kazanıldığı, kişiliğinin oluşmasında ve yeteneklerinin gelişmesinde büyük önem taşımaktadır (Aslanargun ve Tapan, 2011; Erkan ve Kırca, 2010; Oktay, 1990; Yaşar ve Aral, 2010). Erken çocukluk çağının insan hayatındaki önemine ait araştırmalar ve bilgiler çoğaldıkça okul öncesi eğitime ve okul öncesi eğitim kurumlarına verilen önemin de giderek arttığı gözlemlenmektedir.

İnsan hayatında çok önemli bir yere sahip olan okul öncesi eğitim gelişmiş toplumlarda giderek resmi ve zorunlu eğitim sisteminin bir parçası haline gelmiştir. Okul öncesi eğitim kurumları devlet, yerel yönetimler, gönüllü özel kişi ve kuruluşlar ve vakıflar tarafından açılarak hizmet vermektedir. Okul öncesi eğitim, düzenli bir eğitim-öğretim programına başlamadan önce ailelere ve devlete gerekli eğitim desteğinin sağlanması bakımından önemli bir yere sahip olmuştur. Çalışan kadın sayısındaki artış, köyden kente göç, çekirdek aileye dönüşüm, şehir hayatının getirdiği apartman yaşantısı, eğitime verilen değerlerin artması, modern hayatın ahlaki ve toplumsal değerlerde yarattığı birtakım değişimler sonucunda okul öncesi eğitim kurumları gerekli eğitim desteğini sağlayan temel kuruluşlar olarak önemli bir görevi yerine getirmektedir.

1. OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN AMAÇLARI VE EĞİTİM PROGRAMI

Mialaret (1977) okul öncesi eğitimin amaçlarını; toplumsal amaçlar (çalışan annelerin çocuğuna bakım sağlamak, her sınıftan çocuğa eğitim imkânı sunmak, çocuğun fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimine destek olarak geleneksel eğitimin eksikliğini gidermek), eğitici amaçlar (iletişim, dil öğrenimi, bilişsel gelişim, duyu organlarının ve çevreye duyarlılığının gelişmesi), çocuğun gelişmesi ile ilgili amaçlar (çocuğa verilecek eğitim etkinliklerinin çocuğun doğal gelişim evreleri göz önünde bulundurularak yapılması, kendi bedenini kontrol etme, öğrenme ve dil gibi becerilerini geliştirerek eksiklik ve yetersizlik yaşamasının engellenmesi) olarak belirtmektedir (akt. Oktay, 1990).

Ülkemizde ise okul öncesi eğitimin amaç ve görevleri millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak; çocukların bedensel, zihinsel ve duygusal gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak, onları ilkokula hazırlamak, şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak, çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır (MEB, 2013).

Okul öncesi eğitimin amaçları her ne kadar ülkeden ülkeye, toplumdan topluma kişiden kişiye farklılık gösterse de genel eğitim felsefesinin dışında bırakılmamalıdır. Eğitim sisteminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda bilgi, beceri ve davranışların kazandırıldığı sosyal ve açık bir sistem olan eğitim, toplumsal sistemin bir alt sistemidir. Toplumsal sisteme bağlı olan diğer alt sistemler eğitimi, eğitim sistemi de onları etkiler ve değiştirir (Aküzüm, 2017). Eğitim politikalarının oluşturulması, eğitim plan ve programlarının hazırlanması, kararların alınması ve uygulanması bir toplumun gelişme ve kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. Bu eğitim politikalarının oluşturulması ve uygulanması özgürlükçü eğitim uygulamaları savunucularının eleştirdiği başlıca konulardan bir tanesidir. Radikal eğitimcilere göre, devletin denetiminde olan okullar ve bu okullarda okutulan eğitim programları aracılığı ile kaçınılmaz bir şekilde egemen güçlerin iradelerine sorgulamadan uyacak, tek tip, ehlileştirilmiş, edilgen ve itaatkâr vatandaşlar yetiştirilmektedir (Freire, 2017; Illich, 2002; McLarin, 2011). Bu bağlamda, Ivan Illich (2002) eğitimin özgürleşme ve insanlaşmanın bir aracı olması gerekliliğini öne sürerek geleneksel eğitim politikalarını eleştirmiştir. Okulsuz toplumun savunucusu, özgürlükçü ve radikal eğitimin temsilcisi Illich'e göre okullar; var olan toplumsal yapıyı meşrulaştırırken, toplumsal eşitliği temin etmek yerine, egemen yapının korunarak sürdürüldüğü, sınıf farklılıklarının yeniden üretildiği yerlerdir. Okullu toplumun, bireylerin yaratıcılığının özgürce gelişmesine izin vermeyerek bireyi kendi yeteneklerine yabancılaştırdığını ileri sürmüştür. Bu kapsamda, Kesik ve Bayram'ın (2015) öğretmenlerin eğitim sistemi hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada, halihazırda eğitim sistemimiz ve okullarımızın eleştirel pedagojinin savunduğu çoğulcu, eşitlikçi, eleştirel, demokratik, özgürleştirici, dönüştürücü olma görevlerini yerine getiremedikleri ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda öğretmenler, eğitim sistemi ve okulların; eleştirel düşünebilen özgür bireylerin yetiştirilmesi, demokratikleşmenin, sosyal adaletin ve tarafsızlığın sağlanması, toplumsal dönüşümün gerçekleştirilmesi adına yeterince etkin olmadıklarını ifade etmişlerdir. Tarafsız eğitim diye bir şey olmadığını savunan Freire'ye göre, eğitim ya insanların var olan sistemin mantığıyla bütünleşmelerini kolaylaştırarak düzene uyum sağlamalarında kullanılan bir araç ya da içinde buldukları gerçekliğe eleştirel ve yaratıcı bir yaklaşımla dünyalarının dönüştürülmesine katılacaklarını keşfettikleri bir araç ve özgürlük pratiğidir (Ayhan, 1995). Türk eğitim sistemi, tarafını daha çok birinci yönde belirlemiş gibi görünse de okul öncesi eğitimde yapılan değişiklikler ve iyileştirme çalışmalarıyla niteliğin ve verimliliğin artırılması hedeflenmektedir. Türkiye'de ilk okul öncesi eğitim programı taslağı 1989 yılında, ilk resmi okul öncesi eğitim programı ise 1994 yılında hazırlanmıştır. Etkili ve verimli sonuçlar alınabilecek bir okul öncesi eğitim programı oluşturmak amacıyla 2002, 2006, 2013 ve son olarak da 2016 yıllarında güncellemeler yapılmıştır.

Bu bağlamda, 2016 yılında güncellenmiş MEB Okul Öncesi Eğitim Programı;

1. Çocuk merkezlidir.
2. Esnek, uyarlanabilir.
3. Temalar/konular amaç değil araçtır.
4. Oyun temellidir.
5. Keşfederek öğrenme önceliklidir.
6. Öğrenme merkezleri önemlidir.
7. Büyük grup, küçük grup ve bireysel etkinliklere dengeli bir biçimde yer verilmesini gerektirir.
8. Yaratıcılığın geliştirilmesi ön plandadır.
9. Değerlendirme süreci çok yönlüdür.
10. Aile eğitimi ve katılımı önemlidir.

MEB güncellenmiş okul öncesi eğitim programı teoride oldukça kapsamlı ve nitelikli bir eğitim programı olmasına karşın, uygulayıcısı olan öğretmenlerin programın gerekliliklerini ve ilkelerini yerine getirmekten uzak bir yaklaşıma sahip olduklarını ortaya koymaktadır (Hareket, Erdoğan ve Dünder, 2016; Kerem ve Cömert, 2005). Geleneksel eğitim sisteminin öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı, süregelen zorlayıcı kuralların, yönlendirmelerin, başarıya ilişkin standartların olduğu ve kişisel yaratıcılıktan çok ölçme ve değerlendirmeye önem verilen, programın gerekliliklerini uygulama yetkinliğine sahip olmayan öğretmen tutumunun var olduğu görülmektedir. Okul öncesi öğretmenlerin almış oldukları eğitimin güncellenmiş okul öncesi eğitim programının gerekliliklerini yerine getirmeye uygun nitelikte ve yeterlilikte olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle ne kadar nitelikli bir eğitim programı olursa olsun uygulayıcısının yeterince yetkin ve donanımlı olmadığı bir programın hedeflenen ve istenilen sonuca ulaşamayacağı söylenebilir. Okul öncesi öğretmenlerinin nitelik, işlerlik ve verimliliklerinin artırılarak daha donanımlı hale gelmelerini sağlayacak bir eğitim sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Okul öncesi öğretmeni yetiştiren eğitim programlarının çokluğu ve karmaşıklığı da nitelikli öğretmen yetiştirilmesi ve eğitim sağlanması konusunda sorun teşkil etmektedir (Kerem ve Cömert, 2005). Çocuk Gelişimi/ Okul Öncesi Öğretmenliği/ Anaokulu Öğretmenliği 4 yıllık (lisans) örgün ya da uzaktan eğitim mezunu öğretmenler, Çocuk Gelişimi/ Okul Öncesi Öğretmenliği/ Anaokulu Öğretmenliği 2 yıllık (önlisans) örgün ya da uzaktan eğitim mezunu öğretmenler ve Kız Meslek Lisesi mezunu öğretmenler olmak üzere alanda çalışan değişik nitelikte okul öncesi öğretmenleri mevcuttur. Ayrıca mesleki yeterlilik ve yetkinlik için önem arz eden öğretmenlik uygulamasının sadece üniversite dördüncü sınıfta yapılabiliyor olması uygulamalı eğitimin oldukça yetersiz kalarak öğretmenlerin yetkinlik ve niteliklerini olumsuz etkilemektedir.

Bu bağlamda Kız Meslek Liselerinin Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümlerinden mezun olarak daha sonra üniversitelerin özellikle 4 yıllık lisans örgün Okul Öncesi Eğitimi ya da Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümlerinden mezun olan okul öncesi öğretmenlerinin daha kararlı, yetkin ve nitelikli oldukları söylenebilir.

2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Okul öncesi eğitimin tarihsel gelişimine bakıldığında; okul öncesi eğitim kurumlarının Osmanlı İmparatorluğu döneminde 23 Temmuz 1905'te açılmaya başladığı anlaşılmaktadır. Özel anaokulları önce bazı illerde sonra da İstanbul'da açılmıştır. Resmi anaokulları ise 1912-1913 yıllarında Balkan Savaşları'ndan sonra açılıp yaygınlaşmaya başlamıştır (Çelik ve Gündoğdu, 2007). 15 Mart 1915 tarihinde ilk kez anaokullarına ait bir düzenleme yayımlanmıştır (Akyüz, 1996). Cumhuriyet Dönemi'nde ise, 1923 yılında 38 ilde 80 anaokulunda 136 öğretmen çalışmakta ve 5880 öğrenci eğitim görmekteydi (Oktay, 1990). Günümüzde ise Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın 2019-2020 örgün eğitim istatistiklerine göre toplam 32.554 resmi ve özel okul öncesi eğitim kurumlarında 1.629.720 öğrenci eğitim görmekte ve 98.825 öğretmen eğitim vermektedir (MEB, 2020). Bunlardan MEB'e bağlı 22.582 resmi kurumda 1.218.747 öğrenciye 62.004 öğretmen, MEB'e bağlı olmayan 3.058 resmi kurumda (657 sayılı Kanunun 191. maddesine göre açılan kurumlar) 121.760 öğrenciye 10.215 öğretmen eğitim vermektedir. Ayrıca, MEB'e bağlı 5.141 özel kurumda 225.202 öğrenciye 17.704 öğretmen, MEB'e bağlı olmayan 1.773 özel kurumda ise 64.011 öğrenciye 8.902 öğretmen eğitim sağlamaktadır. Okul öncesi eğitim için özel öğretim kurumlarındaki öğrencilerin toplam örgün eğitim içindeki oranı yüzde 17,7 olurken, 5 yaşta net okullaşma oranının ise yüzde 71,22 olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin buldukları eğitim kademesine bakılmadan yaş gruplarına göre hesaplanan net okullaşma oranları 3-5 yaş grubunda yüzde 43,20; 4-5 yaş grubunda yüzde 54,36; 5 yaşta yüzde 75,10 olarak belirlenmiştir (MEB, 2020).

Ayrıca Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) tarafından hazırlanan "Çocuk Bülteni" ne göre Türkiye, yüzde 27,5'e ulaşan çocuk nüfus oranıyla ortalaması yüzde 18,7 olan AB ülkelerini geride bıraktığı saptanmıştır. Türkiye'deki çocuk nüfusu içinde en yoğun grubu, 6 milyon 461 bin 39'la 4-6 yaş çocukların oluşturduğu tespit edilmiştir (AÇSHB, 2020). Bu kadar yoğun çocuk nüfusuna sahip olan bir ülke olmamıza rağmen Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) "Bir Bakışta Eğitim 2019" raporuna göre Türkiye'nin, 30 ülke arasında 3-5 yaş net okullaşma oranı listesine göre son sırada yer aldığı görülmüştür. OECD ortalamasının yüzde 87 olduğu okul öncesi 3-5 yaş grubundaki çocukların net okullaşma oranının ise Türkiye'de yüzde 39,7 olduğu saptanmıştır (OECD, 2019). Okul öncesi eğitimde 3-5 yaş arasındaki okullaşma oranlarında gelişme kaydedilerek 2005 yılında yüzde 13, 2010 yılında yüzde 27 ve 2017 yılında yüzde 39,7 olarak yaklaşık üç katına çıkmıştır. Eğitimle ilgili neredeyse her konuda dünya ortalamasının oldukça gerisinde olan ülkemizin okul öncesi net okullaşma oranında da son sıralarda yer aldığı tespit edilmiştir (Aktan ve Akkutay, 2014; TEDMEM, 2019).

3. OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTSİZLİĞİ

Aynı zamanda yayımlanan raporda Türkiye’de özel sektörün en çok okul öncesinde etkin olduğu belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın resmi verilerine göre özel okulların okul öncesi eğitimdeki oranı yüzde 50,2 olmuştur. Okul öncesi eğitim alan çocukların yüzde 16,5’inin özel kurumlarda eğitim aldığı bildirilmiştir. Resmi ve özel kurumların öğrenci başına yaptığı harcama arasındaki fark ülkemizdeki fırsat eşitsizliğini bir kez daha karşımıza çıkarmaktadır. Türkiye, dünya genelindeki 30 ülkenin eğitime ayırdığı kamu kaynağına göre sıralandığı listede son sırada bulunmaktadır. Eğitim için kamu kaynaklarından yapılan harcamalar her geçen yıl azalırken özel kaynaklardan yapılan harcamalar giderek artmaktadır. OECD’nin raporuna göre, Türkiye’de 3-5 yaş grubu için çocuk başına yapılan harcama 5 bin 568 dolar iken bu harcamanın OECD ortalaması 8 bin 605 dolar olarak gerçekleşmiştir (OECD, 2019; TEDMEM, 2019). Bu çerçevede ülkemizde öğrenci başına yapılan harcamanın özel kurumlarda daha fazla olmasının okullar arasında yarattığı fırsat eşitsizliği, özel kaynaklardan sağlanan eğitim finansmanının eşit olarak dağıtılmadığını göstermektedir. Bu husus evrensel bir hak olan eğitimin, ekonomik ve sosyal olarak toplumdaki soyutlanmış çocukların kendilerini yoksulluktan kurtarabilecekleri ve içinde buldukları topluma tamamen katılımlarını sağlayacak yolları elde edecekleri temel araç olmasını engellemektedir. Bu da okulları toplumdaki eşitsizliklerin yeniden ortaya çıktığı ve pekiştirildiği kurumlar haline getirmektedir. Her ne kadar 2019 yılı verilerine göre MEB, bakanlıklar arasında Hazine ve Maliye Bakanlığı’ndan en fazla bütçe ayrılan ikinci bakanlık olsa da 2023 Eğitim Vizyonu ile başlayan yeni dönemde, eğitim için sağlanan kaynaklara ilişkin hedefler bulunduğu halde bu hedeflere ulaşılması ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması için daha fazla yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır.

Okul öncesinde eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olan bir diğer unsur ise okul öncesinin zorunlu eğitim kapsamına alınamamış olmasıdır. Okul öncesi eğitimde asıl problem 4+4+4 sisteminin uygulamaya başlanmasıyla yaşanmıştır. Bu durum öncesinde hükümetin programında okul öncesi eğitimin, zorunlu eğitim kapsamına alınması söz konusuydu. 4+4+4 sistemi gündeme geldiğinde okul öncesi eğitim, zorunlu eğitim kapsamından çıkartılmıştır. Eğitim alanında faaliyet gösteren birtakım sivil toplum kuruluşları ve akademisyenler tarafından zorunlu eğitimin; öğretmenlerin bu sisteme göre yetiştiği, müfredat ve kurumların buna göre şekillenmiş olduğu belirtilerek 1+5+3+4 olması önerisi getirilmiştir. İlkokulun 5 yıl olarak kalması, okul öncesinin zorunlu eğitim kapsamına alınması, ortaokulun 3 yıl, lisenin ise 4 yıl olması önerilmiş fakat 4+4+4 sistemini uygulamaya koyanlar okul öncesi eğitimini zorunlu eğitim kapsamından çıkarmıştır. Oysaki okul öncesi eğitimin, zorunlu eğitim kapsamına alınmasının kalkınma sürecindeki bir ülkede önemi büyüktür. Çünkü ailelerin bir kısmı çocuklarını okul öncesi eğitime gönderiyor, bir kısmı ise göndermiyor ya da gönderemiyor. Toplumun; okul öncesi eğitime bakış açısı gerekliliğinin tartışıldığı bir süreçten, yaygınlaşmasının bir gelişmişlik göstergesi olduğu sürece ulaşmasına ve bu sürecin daha kaliteli şekilde nasıl geçirileceğine dair araştırmaların yapılıyor olmasına rağmen bu durum tüm bölgelerde ve tüm ailelerde aynı şekilde kabul görmemektedir. Okul öncesi eğitim alan çocuk ile almayan ya da almayan çocuğun ilkökul birinci sınıfta hazırbulunmuşluk seviyesi aynı değildir.

Bu nedenle eğitimde fırsat eşitliğinin kısmen de olsa sağlanması için okul öncesi eğitim tamamen ücretsiz olarak zorunlu eğitim kapsamına alınmalıdır.

Okul öncesi eğitimdeki fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmak için zorunlu eğitim kapsamına alınmasıyla bu sürecin; eşitsizliklerin yeniden üretildiği değil, çocuğun tüm yönleriyle gelişimine ve özgürleşmesine katkı sağladığı bir sürece dönüşmesi mümkün olabilecektir. Çocukların oyun oynama özgürlüğünün olduğu, yaratıcılığın, sorgulayıcılığın ve eleştirel düşünmenin, öz denetimin desteklediği; yargıdan, katı hiyerarşik düzenden ve müfredattan uzak; bireysel farklılıklara önem verilen, çocukların eğitimin nesnesi değil öznesi olarak bilme eylemini öğretmenle birlikte üstlendikleri bir öğrenme süreci oluşturulmalıdır.

4. NİTELİKLİ OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE DİKKATE ALINMASI GEREKEN UNSURLAR

Ayrıca ülkemizde nitelikli bir okul öncesi eğitim verilebilmesi için dikkate alınması gereken önemli unsurlardan bir diğeri de kuruluşların fiziksel koşulları olarak karşımıza çıkmaktadır (Can ve Kılıç, 2019; Kurşunlu, 2018; Sabancı, Altun ve Uçar, 2018; Sildir ve Akın, 2017). Hazırlanan yönetmeliklerde bu konuda birtakım standartlar belirlenmiş olmasına rağmen okul öncesinde oyun temelli bir eğitim için gerekli fiziki koşulların özellikle birçok resmi anaokullarında ve ana sınıflarında yetersiz olduğu görülmektedir. İlkokulların bulunduğu binalarda, okul öncesi eğitim için özel olarak planlanmayan koşullarda verilmeye çalışılan okul öncesi eğitimin nitelikli, etkili ve verimli bir eğitim olması beklenmemelidir. Eğitim programı ne denli nitelikli ve kapsamlı olursa olsun uygunsuz ve yetersiz fiziki koşullar verilen eğitimin kalitesini ve verimliliğini düşürmektedir. Bu sorunun çözümü için ilgili kurumlar, şehir ve bölge planlamaları yaparken ileriye dönük adımlarla okul öncesi eğitim kurumlarını şehirlerde binaların arasından ve ilkokulların bir bölümüne sıkışıp kalmaktan kurtarabilirler. Fiziksel koşullardaki yetersizliğe ek olarak, resmi anaokulu ve ana sınıflarında yeterli eğitim materyalinin olmaması da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla sosyo-ekonomik düzeyi düşük orta ve alt grupta bulunan ailelerin çocuklarının okul öncesi eğitim aldıkları bu kurumlarda eğitimde fırsat eşitsizliği bir kez daha net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sorumluluk projeleri, bağışlar ve okul aile birliklerinin destekleriyle birtakım çözümler üretilmeye çalışılsa da kalıcı çözümün üretilmesinde devletin okul öncesi eğitime ayırdığı bütçenin artırılması büyük önem taşımaktadır. Okul öncesi eğitim, uygun doğal koşulların bulunduğu ortamlarda, doğadaki ve çevremizdeki tüm materyallerin ve canlıların eğitim sürecinde kullanılabileceği bir yapıya sahip olmakla birlikte geleneksel eğitim sisteminin öğretmen tutum ve davranışlarında köreltiği yaratıcılığın ve problem çözme becerilerinin yeterince etkin ve verimli kullanılamaması da sorunun kısa vadede çözümüne engel teşkil etmektedir.

Bir diğer önemli husus da okul öncesi eğitim ile ilgili kanun ve yönetmeliklerde çalışma yapılması gerekliliğidir. Ülkemizdeki eğitim kurumları toplumsal amaçlar öncelikli olarak açılmaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumları açılmasında 13 Ekim 1983 tarihli 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile buna dayanılarak çıkarılan 20 Mart 2012 tarihli Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği özel kişi ve kuruluşlar tarafından açılacak olan kuruluşların çalışma ve işleyişlerine ilişkin işlem ve usulleri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra, 29 Ekim 1983 tarihli 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile buna dayanılarak çıkarılan 30 Nisan 2015 tarihli Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik de özel kişi ve kuruluşlar tarafından açılacak olan kuruluşların çalışma ve işleyişlerine ilişkin işlem ve usulleri belirlemek amacıyla yayımlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak açılan 36-66 ay arası çocuklara hizmet veren resmi ve özel eğitim kurumları ile şimdiki adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olarak açılan 0-66 aylık çocuklara hizmet veren Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri aynı eğitim programını (MEB 2016) uygulamakla yükümlüdürler. Toplum tarafından genellikle sadece bakım vermekle yükümlü olarak algılanan Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri, 1983 yılından bu yana okul öncesi eğitim alanında önemli bir paydaştır. Aynı programı uygulamakla yükümlü olmalarına rağmen farklı kanun ve yönetmeliklerle hizmet veren bu kurumların gerekli düzenlemeler yapılarak tek bir kanun ve yönetmeliğe bağlanmaları, yaşanan karmaşanın ortadan kaldırılmasına ve verilen eğitimin niteliğinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, bu kanun ve yönetmeliklerin hazırlanması ve güncellenmesi sürecinde özellikle alanda bilfiil çalışan uzmanların da fikir ve görüşlerinin alınarak deneyimlerinden faydalanılması okul öncesi eğitim kurumlarının hem işleyişinin kolaylaşması hem de niteliğinin ve işlevselliğinin artırılması konusunda destek sağlayacaktır. Yürütme kadrolarının oluşturulmasında ise siyasetten arınmış, alanında yetkin, çocuğun üstün yararı ve haklarını en iyi şekilde gözetecek kişilerin görevlendirilmesi önemlidir. Kadroların kısa süreler içerisinde sık sık değişmesi; eğitim politikalarının uygulanabilirliği, eğitim plan ve programlarının hazırlanması, kararların alınması ve uygulanması, yönetim, denetim ve rehberlik gibi konularda okul öncesi eğitimde niteliğin artırılmasını olumsuz etkilemektedir. Yürütmede devamlılığın sağlanabilmesi niteliğin artırılmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okul öncesi eğitimde mevzuat, fiziki ve maddi imkanlar, eğitim programı ve eğitim materyalleri, üst yöneticiler, iletişim, öğretmen niteliği, aile ve çevre, veli tutum ve davranışlarının uygulamalara yansımaları, toplumun okul öncesine bakışı gibi etkenlere bağlı olarak hem nicelik hem de nitelik açısından birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır (Aktan ve Akkutay, 2014; Can ve Kılıç, 2019; Hareket, Erdoğan ve Dünder, 2016; Kerem ve Cömert, 2005; Sabancı, Altun ve Uçar, 2018; Sildir ve Akın, 2017; Uslu ve Çeliköz, 2020). Okul öncesi eğitimin niteliğinin artırılmasında eğitim modellerinin çeşitlendirilerek yaygınlaştırılması, yapılan yatırımların artırılması, okul öncesi eğitimin tamamen ücretsiz olması, zorunlu eğitim kapsamına alınması, eğitim kurumlarının standartlarının yükseltilmesi, ölçme ve değerlendirmenin şeffaf, denetimin güvenilir, iş birlikçi ve güdüleyici olması ve paydaşlarının farkındalığının artırılması üzerinde durulmalıdır. Okul öncesi eğitim birçok ülkede 3-5 yaş arası ile sınırlandırılmayıp üç yaş öncesini de kapsayacak şekilde genişletilmektedir.

OECD ortalamasında üç yaş altındaki her üç çocuktan biri erken çocukluk ve bakım hizmetlerinden yararlanırken, pek çok OECD'ye üye ülkede bu oran her iki çocuktan birine karşılık gelmektedir. Türkiye'de ise bu oran her 1.000 çocuktan üçüne denk gelmektedir (Aktan ve Akkutay, 2014; OECD, 2019; TEDMEM, 2019). Bütün bu veriler ve açıklamalar, Türkiye'de okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına dair önemli ve kararlı adımlar atılması gerektiğini göstermektedir. Yaygınlaştırma çalışmalarında eğitime erişimin yanı sıra erişilen eğitimin nitelikli kılınması ve bunun çocukların bütüncül gelişimi üzerindeki etkisi temel alınmalıdır.

SONUÇ

Erken çocukluk eğitimi diye de adlandırdığımız 0-6 yaş aralığını kapsayan okul öncesi eğitim; çocukların bakım, korunma ve eğitimlerini sağlayarak tüm gelişim alanlarında bütüncül gelişimini destekleyen, onları ilköğretime ve yaşama hazırlayan eğitimidir. Türkiye'de okul öncesi eğitim Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında görülmeye ve yaygınlaşmaya başlamakla birlikte cumhuriyetimizin ilk yıllarında, özellikle 1930 yılında, en kötü dönemini yaşamıştır. 1960 yılından sonra yeniden gelişmeye başlayan okul öncesi eğitim hizmetleri her ne kadar gerekliliğinin tartışıldığı bir süreçten, yaygınlaşmasının bir gelişmişlik göstergesi olduğu sürece ulaşmasına ve bu sürecin daha kaliteli şekilde nasıl geçirileceğine dair araştırmaların yapıyor olmasına rağmen tüm çocuklar için ulaşılabilir bir eğitim hizmeti değildir. Eğitim hakkı evrensel bir hak olmakla birlikte kurumsal eğitimin temelini oluşturan okul öncesi eğitim hakkına ülkemizde birçok çocuğun halihazırda ulaşamadığı tespit edilmiştir. Öğrenmenin çok hızlı gerçekleştiği, kişilik gelişiminin, temel yaşam becerilerinin desteklendiği, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak elverişsiz şartlardan gelen çocukların gelişiminin dengelendiği bu eğitim sürecine hak ettiği değerin verilmediği görülmektedir. Yapılan çalışmalar ülkemizin okul öncesi eğitim için sağlanan kaynaklar, net okullaşma oranı ve fırsat eşitliğinin sağlanması gibi hemen hemen her konuda OECD ülkeleri arasında son sıralarda yer aldığını göstermektedir. Okul öncesi eğitim politikalarının doğru belirlenmeyerek süreklilik arz edememesi, eğitimin tamamen ücretsiz olmaması, yetersiz fiziki koşullar, nitelikli öğretmen yetiştirmedeki eksiklikler, gerekliliğinin sorgulanıyor olması ve toplumun bakış açısı gibi nedenler okul öncesi eğitim alanında son sıralarda yer buluyor olmamızın önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Diğer eğitim alanlarında olduğu gibi okul öncesi eğitimde de sık sık değişen eğitim politikaları nedeniyle süreklilik arz eden partiler üstü, genel geçer bir eğitim sistemi kurulamamıştır. Eğitim sistemimiz ve okullarımızın eleştirel pedagojinin savunduğu çoğulcu, eşitlikçi, eleştirel, demokratik, özgürleştirici, dönüştürücü olma görevlerini yerine getirmekten yoksun oldukları ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda öğretmenler; eğitim sistemi ve okulların eleştirel düşünebilen özgür bireylerin yetiştirilmesi, demokratikleşmenin, sosyal adaletin ve tarafsızlığın sağlanması, toplumsal dönüşümün gerçekleştirilmesi adına yeterince etkin olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Okul öncesi eğitim kurumlarımız; çocuklarımızın birer meta ya da müşteri olarak görülmediği, eleştirel düşünmenin, farklılık ve çeşitliliklerin zenginlik olarak görüldüğü, sosyal adalet ve eşitliğin sağlandığı, yaratıcılığın desteklendiği, etik ilkeler üzerine inşa edilmeye çalışılmalıdır. Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasının yanı sıra nitelikli ve bütüncül gelişimi destekleyen bir eğitim sistemi kurulması üzerinde durulmalıdır.

TEŞEKKÜR

Makalenin yazım sürecinde yapmış olduğu yapıcı değerlendirmelerden dolayı Prof. Dr. Mualla BİLGİN AKSU'ya teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın 100. Yılına Özel Çocuk Bülteni. Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/44228/23nisan-cocuk-bulteni.pdf>.
- AKÜZÜM, C. (2017). Kurucu Müdürlerin Okul Yönetimi Bağlamında Karşılaştıkları Temel Yönetimsel Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(60), 161-185.
- AKTAN, S., & Akkutay, Ü. (2014). OECD Ülkelerinde ve Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim. *Asya Öğretim Dergisi*, 2(1),64-79.
- AKYÜZ, Y. (1996). Anaokullarının Türkiye'de Kuruluş ve Gelişim Tarihiçesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 132, 7-13.
- ASLANARGUN, E., & Tapan, F. (2011). Okul Öncesi Eğitim ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 219-238.
- AYHAN, S. (1995). Paulo Freire: Yaşamı, Eğitim Felsefesi ve Uygulaması Üzerine. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 28(2), 193-205.
- CAN, E., & Kılıç, Ş. (2019). Okul Öncesi Eğitim: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Milli Eğitim Dergisi*, *Millî Eğitim Dergisi Temel Eğitim Özel Sayısı*, 48(1), 483-519
- ÇELİK, M., & Gündoğdu, K. (2007). Türkiye'de Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(16), 172-190.
- ERKAN, S., & Kırca, A. (2010). Okul Öncesi Eğitimin İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okula Hazır Bulunuşluklarına Etkisinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(38), 94-106.
- FREİRE, P. (2017). *Ezilenlerin Pedagojisi*. (Çev. D. Hattatoğlu, & E. Özbek) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HAREKET, E., Erdoğan, E., & DüNDAR, H. (2016). Türk Eğitim Sistemine İlişkin Bir Durum Çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 287-299.
- ILLICH, I. (2002). *Okulsuz Toplum*. (Çev. M. Özyay). İstanbul: Bensenoy Yayınları.
- KEREM, E. A., & Cömert, D. (2005). Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimin Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Eurasian Journal of Educational Research*, 21, 155-172.

- KESİK, F., & Bayram, A. (2015). Eğitim Sisteminin Eleştirel Pedagoji Perspektifinden Bir Değerlendirmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 900-921. DOI:10.17860/efd.42583.
- KURŞUNLU, E., (2018). Türkiye’deki Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Fiziksel Özelliklerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ÇELİK, M., & Gündoğdu, K. (2007). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(16), 172-190.
- MCLARIN, P. (2011). Okullarda Yaşam: Eleştirel Pedagojiye Giriş. (Çev. M. Y. Eryaman, & H. Arslan) Ankara: Anı Yayıncılık.
- MEB (2013). Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul Öncesi Eğitimi Programı. Erişim adresi: <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf>.
- MEB (2016). Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul Öncesi Eğitimi Programı. Erişim adresi: http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller.pdf.
- MEB (2020). Strateji Geliştirme Başkanlığı Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2019 2020. Erişim adresi: <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>.
- OECD (2019). Education at a Glance 2019: OECD Indicators. Paris: *OECD Publishing*. Erişim adresi: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/f8d7880d-en.pdf>.
- OKTAY, A. (1990). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim. *Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2, 151-160.
- SABANCI, A., Altun, M., & Uçar Altun, S. (2018) Okul Yöneticilerinin, Öğretmenlerin ve Velilerin Görüşlerine Göre Anasınıfı Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24(2), 339-385.
- SİLDİR, E., & Akın, U. (2017). Okul Öncesi Eğitime İlişkin Okul Müdürlerinin Görüşlerinin İncelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 134-165.
- TEDMEM (2019). Bir Bakışta Eğitim. Ankara: Türk Eğitim Derneği. Erişim adresi: <https://tedmem.org/download/bir-bakista-egitim-2019>.
- USLU, B., & Çeliköz, M. (2020). The Study of Preschool Teachers’ and Principals’ Opinions on Turkish Education System. *International Journal of Modern Education Studies*, 4 (1), 1-23.
- YAŞAR, M. C., & Aral, N. (2010). Yaratıcı Düşünme Becerilerinde Okul Öncesi Eğitimin Etkisi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3 (2), 201-209.